

LITERATUUR

Ik blijf op een wegdrijvend eiland
[staan.
En hoe het nu verder met ons
[moet gaan,
God zal het weten. Ja, God zal het
[weten.

Het is de verrassende pointe van deze vaak speelse, maar in wezen ernstige en bijwijlen ontroerende bundel.

Rudolf van de Perre

MICHEL VAN DER PLAS, *Vaderland*, Anthos, Baarn, 42 p.

(1) Opgenomen in Michel van der Plas, *Paspoort. Signalement van zijn werk*, Baarn, 1976, p. 46.

Twintig jaar Restant

Een tijdschrift is een geschrift in de tijd, een (min of meer, vaak on)geregeld verschijnende publicatie waarin een aantal gelijkdenkende mensen hun beschouwingen aan het papier toevertrouwen. Zulke periodieke publicaties hebben het voordeel dat ze een vrij goed beeld geven van wat er zich in de wereld en de maatschappij afspeelt, en vooral voor de literaire tijdschriften geldt, dat zij niet zelden de antennes zijn waarmee nieuwigheden worden opgevangen. Over tijdschriften schrijven is echter niet altijd een dankbare taak, want alleen al door de constellatie van redacteurs en medewerkers wordt het moeilijk een coherent beeld te schetsen van het blad als zodanig. Dat is zeker het geval wanneer zich tussen de oprichting (het initiële perspectief) en de verdere ontwikkeling gebeurtenissen voordoen die het haast onmogelijk maken een eenduidige interpretatie te geven. Dertig jaar geleden hadden we *Bok*: een uitsluitend kritisch-polemisch eenmanstijdschrift waarvan het gezicht makkelijk kon worden bepaald. Maar het was (en is) een uitzondering. In het kielzog van de jaren 60, toen de onvrede met de gevestigde tijdschriften bleef groeien, werd nog een groot aantal literaire tijdschriften opgericht door jongeren die niet meteen de gelegenheid kregen in het officiële circuit te publiceren. Een daarvan was *Restant*. Toen in januari-

februari 1971 het eerste (gestencilde) nummer verscheen, was het de spreekbuis van de „Poëzieclub de Nieuwe Degeneratie”. Dit initiatief was in de loop van 1970 ontstaan aan de Gentse universiteit: studenten eerste kandidatuur (Gerrit Bosman, Jan Braet, André Lefèvre, Jean-Marie Maes, Roel van Londersele, André Vansteenbrugge, Jozef Verbist) zochten een „oudgediende” (Luk de Vos) om als verantwoordelijk uitgever op te treden. In het eerste nummer schreef Maes: „Het tijdschrift wil een alternatief zijn voor de grote, bloedloze, ontoegankelijke, gesubsidieerde tijdschriften”, woorden die samen met het bepalen van de normen („kwaliteit”) herinneringen oproepen aan wat Hedwig Speliers in zijn polemiserende boek *Die verrekte gelijkhebber* (1973) zo onomwonden formuleerde. Overigens was Speliers (samen met Mark Braet), vertegenwoordiger van de „gevestigde” literatuur, medewerker aan *Restant*, en zetelde hij zelfs vanaf nr. 4-5 in de redactie. De filosofie van het alternatieve werd weergegeven in de titel: „Toen eerder motto voor wat anderen niet goed vonden, voor wat, met de durf der onwetendheid, sterk zou blijven na een strenge selectie; maar toch lag er ook al de kiem voor wat later geaktualiseerd en geoperationaliseerd zou worden: de idee van rest, overblijfsel, residu voor-al” (Luk de Vos in zijn overzichtsartikel „*Restant* des tijds. Flatulentia cerebralis, en nóg honger” (jubileumnummer, jrg. X, nr. 1, pp. 219-224). Al na het derde nummer (mei 1971) was er onenigheid over het te voeren beleid en scheurden enkele redacteurs zich af; zij richtten *Koebel* op. Vanaf dat ogenblik zou *Restant* opteren voor een literair-kritische, later ook tekstwetenschappelijke benadering (Luk de Vos). Bij het afsluiten van de eerste jaargang (november-december 1971) kwam de toenmalige redactiesecretaris Eddy Beullens nog eens op het enthousiasme van de alternatievelingen terug en werd er gepleit voor de benadering van de actuele lite-

ratuur, waarbij de moeilijkheidsgraad van sommige artikelen met de mantel der liefde werd bedekt onder het excuus dat elke discipline haar eigen vakterminologie heeft. Die terminologie, samen met de vaak studentikoze en platvloerse woordspelerij, zou inderdaad uitgroeien tot een van de gemakkelijk herkenbare trekken van *Restant*. Toch nam de kritisch-essayistische diepgang toe, en vanaf de derde jaargang zette zich een tweede vernieuwing door: de systematische aanbreng van vertalingen uit minder bekende landen, wat jaren later nog zou leiden tot het bijzondere nummer over *De Derde Wereld en de Vrouwen* (jrg. VII, nr. 3, 1978). Themanummers en volwaardige boekpublicaties als speciale nummers werden inderdaad belangrijke verwezenlijkingen van *Restant*: ik vermeld o.a. *Van Walravens weg* (jrg. V, nrs. 2-3-4, 1976), een stripnummer (1977), *Science fiction: Status of Status Quo?* (1977, een primeur over dit onderwerp in het Nederlands), *Geschuwde interpretaties* (1978, case-studies uit de Nederlandse letterkunde, tegen het stilzwijgen van de critici in naam van de algemene bekendheid), *Ivo Michiels: een letterwerker aan het woord* (1980) enz. In die periode (jrg. VII, 1978-1979) krijgt *Restant* ook de ondertitel „tijdschrift voor resente semiotische theorievorming en de analyse van teksten”, waardoor de nieuwe koers (semiotiek) wordt uitgestippeld. Ik verwijs hier met name naar het bijzondere nummer over *Wetenschapstheorie, semiotiek & literatuurwetenschap* (1981), waarin eminente medewerkers deze nieuwe benadering van een ideologisch-wetenschappelijke aanpak illustreren. Overigens beperkt het tijdschrift, dat vooral sedert het Michielsnummer een internationaal cachet krijgt, zich dan niet langer tot de literatuur, maar komen ook de film en de performatieve kunsten aan bod.

Het voorbije decennium is *Restant* meer gaan betekenen dan een tijdschrift alleen: met de In-

terdisciplinaire Groep Digamma wordt expliciet op internationaal niveau gewerkt, de Intrepid-reeks (International Research Papers of the Indigo Digamma) bracht, in samenwerking met de alternatieve uitgeverij Exa, studies over onderzoek naar de grondslagen van wetenschappen en maatschappij (o.m. *Nieuw Rechts*). Om ook deze periode glorieus af te sluiten, gaf *Restant* opnieuw een jubileumnummer uit (jrg. XIX, nrs. 2/3, 1991), onder de merkwaardige titel *Schrikkelijk Spoorweg Ongeluk*. Omdat het tijdschrift doorgaans twee algemene en twee themanummers publiceert, en dit jubileumnummer een „algemeen themanummer” is geworden, kan het, met de nodige zelfkritiek, „ontspoord” worden genoemd. Maar daarom is het niet minder interessant. Er is poëzie, voorts een afdeling „Machines!”, waarin o.m. een bijdrage over het literaire effect van de massale mobilisering in het Fin de Siècle, die kan worden gelezen als „een proeve van vergelijkende literatuurwetenschap, met name een post-structuralistische vorm van materialistische literatuurstudie, c.q. literaire historiografie”. En dat is niet alles: dit jubileumnummer is een staalkaart van wat *Restant* te bieden heeft: artikelen over het beeldverhaal, over filosofie, over Belle van Zuylen en diverse andere onderwerpen. Bijna 800 bladzijden lectuur, en dat voor een tijdschrift dat twintig jaar geleden enkele gestencilde papiertjes telde.

Paul van Aken

Schrikkelijk Spoorweg Ongeluk, 20 jaar *Restant*, jrg. XIX, nrs. 2/3, 1991, onder redactie van Kris Humbbeck en Jeroen Olyslaegers, m.m.v. Bart Vanegeren, Antwerpen, 796 p.

In 't voorbijgaan

Een redactioneel tekstje achterop J. Bernlefs bundel, *Niemand wint*, zegt: „Al gaan veel van deze gedichten over de breekbaarheid van levens, ze bezitten toch ook iets onoverwinnelijks, de vitale kern van hun eigen vorm.” Goed beschouwd is dit m.b.t. de poëzie

van Bernlef een niet zo gelukkige formulering, omdat zijn gedichten zich vooral onderscheiden door een zekere vormloosheid, in die zin dat Bernlef niet vasthoudt aan één bepaalde vorm, maar heen en weer zwerft in het gebied tussen korte, soms in regelmatige strofen verdeelde gedichten en, ook in deze bundel weer, prozagedichten. (Als om deze opmerking te logenstraffen verscheen bij uitgeverij Herik: *Voor eigen rekening, Zestien kwatrijnen*. De dichter gebruikt in de vier regels steeds drie maal één rijmklank, de overblijvende, derde regel levert, op één uitzondering na, de rijmklank voor het volgende kwatrijn. En zo voort. Overigens leren deze ene uitzondering en nadere beschouwing van de regellengte of het aantal lettergrepen dat hij, ondanks de rederijkerij, zijn onbekommerdheid niet verloochend heeft). Het geeft Bernlefs gedichten iets terloops, alsof het om achteloos gemaakte schetsen gaat. Wonderwel geldt Willem Kloos' oude adagium dat vorm en inhoud op elkaar aan moeten sluiten hier wel degelijk: de vluchtigheid van de vorm ondersteunt de thematiek in hevige mate, want (de titel spreekt boekdelen) het gaat in beide gevallen om „herfstige” bundels. Lezers van Bernlefs oeuvre zijn er bekend mee dat de schrijver de noodzakelijke engel van de werkelijkheid van verval, verdwijnen, niemandsland niet uit de weg gaat. Een gedicht als: „Van alles wat ik heb geschreven / is niets dan droesem mij gebleven / ik kijk in 't lege glas en vul 't weer / wijn die flonkert door mijn beven.” en regels als „in 't flonkeren van de wijn / schitteren nu alleen maar doodsbberichten” zetten de toon. Het kwatrijn typeert Bernlefs poëzie afdoende: de zojuist genoemde thema's spelen hun hoofdrol, de dichter kiest niet „het hazepad der extase”, maar de bescheiden flonkering van de poëtische tegenstem mag er wel zijn. En dat is ook de inzet in *Niemand wint*, - de stem: „Want dat is angst: alleen maar lichaam zijn / waarin verbindingen verbroken